

Al het voorgaande is slechts een beperkte, losse greep uit de talrijke gegevens en resultaten die naar voren kwamen uit het onderzoek naar het regionaal nieuws in de Vlaamse kranten, een studie die maar explorerend en partieel kon zijn omdat zij de eerste van die aard was in Vlaanderen. Talrijke onder-

werpen en aanzetten wachten op verder onderzoek.

Het merkwaardige is evenwel dat de gegevens uit onze studie haast alle buitenlandse studies over regionaal nieuws bevestigd hebben, soms zelfs tot één procent na. Een fenomeen dat moeilijk te verklaren is gezien de ver-

schillende regionale krantenstructuur in diverse landen. Tenzij een onderzoek naar het regionaal nieuws — over de structuurverschillen heen — een onderzoek is naar het hart van een krant, zoals een van de Vlaamse regio-journalisten opmerkte bij het beantwoorden van onze enquête.

De stipulering en realisering van de objectiviteitseis in de berichtgeving is een oud discussiethema op theoretisch en praktisch vlak, zowel binnen als buiten de journalistieke «gemeente». Gevallen van werkelijke of vermeende inbreuken op de pluridimensionele objectiviteitsverplichting werpen niet zelden de lont in het debatskruitvat. Doelwit van kritiek is eerder de omroep dan de pers: het audiovisuele medium kan meer mensen tezelfdertijd bereiken en dus mogelijk ook meer mensen beïnvloeden. Om deze reden en omdat de meeste westerse omroeporganisaties over een monopolie beschikken om hun publieke informatietaak te realiseren, wordt er scherp op toegezien dat zij de objectiviteitsverplichting strikt vervullen. Probleem hierbij is dikwijls de Babelse verwarring omtrent de gehanteerde termen en begrippen.

In haar licentiaatsverhandeling heeft ondergetekende een poging ondernomen om het kaleidoskopisch objectiviteitsbegrip, zoals het in de communicatiewetenschappelijke literatuur voorkomt, te omschrijven. (*Het theoretisch principe objectiviteit als proeve tot begripmatig en procesmatig definiëren van een controversieel maxime in Westeuropese monopolistische omroepen*, Fac. Soc. Wet., Dep. Com. Wet., K.U. Leuven, 1979, 145p., promotor: Prof. dr. L. Boone) In dit artikel passeren enkele kernideeën uit dit werkstuk de Communicatie-revue.

Objectiviteit in de berichtgeving: een (proeve tot) definiëring

Lieve Clymans

Contextuering van de journalistieke objectiviteitseis

Een odyssee langs de verschillende eilandjes van de objectiviteitsarchipel is geen probleemloze onderneming. De journalistieke objectiviteitseis in een monopolistisch omroepbestel is met vele aspecten binnen, maar ook buiten zulk medium verbonden. «Objectiviteit» moet gezien worden als het resultaat van complexe en dynamische «Gesamtkonstellationen» van verschillende betrokken partijen, nl. «Publizist», «Publizierte» en «Publikum» (1).

Dat informatie «objectief» moet zijn, is voor de Westeuropese, doorgaans publiekrechtelijke en monopolistische omroepen een specifieke verplichting, geformuleerd door de overheden in een ruim legaal kader van oprichting, organisatie en werking van deze media.

Een klassiek democratische redenering ligt aan de basis van deze gestelde eis.

In een parlementaire democratie is de meningsvrijheid een fundamenteel recht, toegekend aan de burgers en gewaarborgd in de grondwet. Iedereen is (theoretisch) vrij zijn mening te uiten en zich een eigen mening te vormen. Dit betekent enerzijds dat een vrije markt van ideeën met meningen en tegenmeningen essentieel bestaansrecht heeft en anderzijds dat de burgers, om zich een eigen mening te vormen, over maatschappijtoestanden, de gewenste informatie kunnen inwinnen.

In dit geheel worden - naast de pers - de omroepen beschouwd als werktuigen om deze democratische grondregels te stabiliseren. De dubbele opdracht is bijgevolg de verschillende meningen in de

samenleving aan bod te laten komen, en de burgers een zo volledig mogelijke informatie te verstrekken. De realisering van deze tweevoudige taak heeft in een monopoliesituatie slechts kans op slagen wanneer de omroeppraktijk «objectief» is. Objectiviteit (wisselmunt voor onafhankelijkheid) is hierbij een vlag die verschillende ladingen dekt zoals onpartijdigheid, neutraliteit, «Überparteilichkeit», evenwicht, «Chancengleichheit», zakelijkheid, waarheidsgetrouwheid, nauwkeurigheid, volledigheid en neutrale presentatie. Naast de inflatie van gebruikswijzen van «objectiviteit» in juridische bepalingen, maar ook in huishoudelijke omroepreglementen, is het niet altijd duidelijk wat met deze bepalingen bedoeld wordt, zodat de realisering ervan er niet gemakkelijker op wordt. Een intrigerende stap in ophelderende

richting is een analyse van het «objectiviteitsparadigma», de constellatie van definities, waarden en technieken (verbonden met de realisering van «objectiviteit» in omroepprogramma's), die door de leden van de westerse journalistieke gemeenschap nog steeds in belangrijke mate aanvaard worden. De liberale mediatheorie fungeert hierbij als protagonistisch referentiekader.

Systematische definiëring van de journalistieke objectiviteitseis

De liberale mediatheorie, nauw verbonden met de klassieke democratische ideologie, eist dat de berichten objectief waar zijn, neutraal geselecteerd, waarde- en gevoelsvrij gerealiseerd en gepresenteerd worden. De objectiviteitseis wordt hier viervoudig geïnterpreteerd: ze wordt respectievelijk in haar ken-theoretische, informatiepolitieke, realisering- en stilistische dimensie begrepen. (Deze diverse elementen zijn terug te vinden in het objectiviteitsschema van de Zweedse politoloog J. Westerstähl) (2). Geïnspireerd op Westerstähls schema, stellen we de verschillende aspecten van de journalistieke objectieve objectiviteitseis voor, echter aangevuld met beïnvloedingsdeterminanten als «Prägung» door het publiek, de verwachtingspatronen van de omroepiërarchie en de politisering op organisatorisch en programmatisch vlak.

1. De eis tot waarheidsgetrouwheid

In objectieve berichtgeving is het niet voldoende feiten willekeurig weer te geven; de journalist moet in zijn bericht een getrouw beeld geven van de werkelijkheid. Het ligt voor de hand dat geen feitelijk totaalbeeld van de realiteit, en bijgevolg een absolute waarheid kan geboden worden, ondermeer omwille van organisatorische, technische, financiële en - vaak impliciete - ideologische beperkingen. Het is inherent een zekere selectie door te voeren en dus is het slechts mogelijk een «Wahrheit nach Mass» te bereiken (3). In de klassieke mediatheorie wordt gesteld dat, in een waarheidsgetrouwe berichtgeving, de feiten de werkelijkheid moeten reflecteren, waarbij de invloed van het subject tot een minimum herleid is. Nochtans kan volgens L. Boone een dergelijke objectiviteit haar beves-

tigingsfunctie verweten worden. Weerspiegelingsmedia zijn verplicht het «object» onvertekend en kritiekloos weer te geven; bovendien kan een spiegel slechts weerspiegelen wat in het spiegelbeeld opduikt (manifeste realiteiten) (4).

2. De eis tot relevantie

Feiten die «belangrijk» zijn worden geselecteerd. De keuze gebeurt op basis van een internationale en nationale consensus over datgene wat «nieuwsaarde» heeft. Nieuwsaarden zijn af te leiden uit impliciete opvattingen of oordelen over twee onmiddellijke determinanten van nieuwsproductie: percepties van het publiek en de beschikbaarheid van het materiaal. Nieuwsaarden kleven aan de praktijk van de job en zijn dus eigenlijk verhaalswaarden. Zo worden de feiten uitgezocht die duidelijk (unidimensioneel) betekenisvol, actueel, sensationeel, onverwacht, negatief en gepersonaliseerd zijn, en die aan bestaande maatschappelijke vooroordelen beantwoorden. In dit laatste ontdekken we een zonderling consensueel partijdigheidsreservaat: de media moeten de gevestigde democratische en morele waarden, kortom de bestaande sociale, politieke en economische orde ondersteunen. Studies over thematische selectiecriteria tonen bovendien aan dat vooral politieke informatie aan bod komt, die de modale burger - meer dan eens - te boven gaat.

Behalve de westers getinte en westers gerichte nieuwsaarden, bepalen soms andere factoren of feiten nieuws worden of niet. Zo is het mogelijk dat beelden beslissen over het lot van een gebeurtenis, dat het tijdstip waarop een gebeurtenis wordt weergegeven belangrijker is dan het voorval zelf. Ook allerlei omstandigheden van structureel-organisatorische of sociaal-organisatorische aard zijn mogelijke determinanten in het selectieproces. In deze opsomming mag de druk van buiten (publiek, belangengroeperingen) niet vergeten worden.

Het hele selectieproces resulteert in een reductie en vertekening van de realiteit. Ze is absoluut, omdat ze sommige continenten, landen, rubrieken en personen bevoordeelt en andere benadeelt. Ze is relatief, omdat de absolute verschraving toeneemt met de tijdelijke, ruimtelijke en psychologische afstand (5).

3. De eis tot evenwicht

De aandacht gaat naar het evenwicht van de berichten zelf, dit in tegenstelling tot de balans op thematisch en organisatorisch vlak. Omroepjournalisten mogen geen eigen standpunt innemen, geen eigen of specifiek belang verdedigen, maar moeten alle «relevante» belangen in een zekere evenwichtsformule aan het woord laten. Om de maatschappelijke interesses zó te presenteren, moet het gewicht ervan nauwkeurig bepaald kunnen worden. In de Duitse «Ausgewogenheitsdebatte», die sinds het einde van de jaren zestig aan belang winnen, is dit wegingsprobleem - theoretisch en praktisch - op een specifieke manier geïnterpreteerd.

Naast de juridische visie van F. Müller en B. Pieroth, is de pragmatische uitwerking van het «additieve» of «refererende» objectiviteitsbegrip door U. Saxer indicatief. Saxer stelt dat de te publiceren meningen en standpunten niet zondermeer weerspiegeld, maar in zeker evenwicht moeten gesteld worden. Voor hem gelden als maatstaf voor elk «programmrechtlichen Relevanz-Urteil» uiteindelijk de noden en behoeften van de ontvangers aan een «Informationsoptimierung» (7). Bij de concretisering van het programmatische «Ausgewogenheits»-principe fungeren de interesses van het publiek als oriënteringshorizon, hoewel voor de journalisten een beoordelingsruimte blijft bestaan die hun de mogelijkheid biedt de omroepvrijheid als een actieve, creatieve plicht op zich te nemen. Het gevolg van deze speelruimte is dat journalistieke kwaliteiten als eerlijkheid en kritische zin op het voorplan treden. Dat de behoeften van het ruime publiek werkelijk zouden fungeren als publicistisch regulatief valt echter te betwijfelen (8). Bovendien kan het heterogeen publiek zich in de structuur van het massacommunicatiesysteem moeilijker dan de goed georganiseerde belangengroeperingen laten vertegenwoordigen.

Oplossing van het probleem in de praktijk ligt blijkbaar hierin, dat de informatieve programma's niet alle relevante, maar de representatieve belangen uit de maatschappij aan het woord laten. Er is dan geen sprake van «Chancengleichheit» (9) van alle maatschappelijke krachten, maar van «geprivilegieerde invloedschansen» van voorna-

melijk gevestigde politieke partijen. Het gaat hier om neutraliteit «in dem Sinne, dass keine der etablierten Machtsgruppen benachteiligt werden darf» (10). De invloed van de gevestigde belangengroeperingen op het programmabeleid is erg groot, terwijl andere slechts geringe invloedskansen hebben. Wanneer deze laatste hun belangen toch vertegenwoordigd willen zien, is dat slechts op indirecte wijze mogelijk door voldoende vertegenwoordigers van grote politieke partijen voor hun zaak te winnen. Deze ontwikkeling wordt gezien als de «mediatisierung vieler gesellschaftlicher Kräfte in ihrer Fernsehinformationsmöglichkeit durch Staat und politisch führenden Parteien» (11).

De «representatieve» belangengroeperingen zijn het in grote lijnen eens over de wijze waarop zij hun geprivilegieerde kansen om invloed op informatieve programma's uit te oefenen kunnen waarnemen. Elk van deze groeperingen eist haar zendtijd-aandeel op om haar machtspositie te laten gelden of om die van een andere groepering te neutraliseren. De verdeelsleutel is een specifiek begrepen «Proporz»: zendtijd wordt toegemeten a rato van de sterkte van de politieke fracties in het parlement. «Proporz» betekent dat «eenzijdige» uitzendingen gecompenseerd moeten worden («Ausgleichsendungen»). «Eenzijdig» zijn de berichten die de verkiezingskansen van de in de controleorganen van de omroep vertegenwoordigde partijen raken evenals de meldingen die de gemeenschappelijke belangen van de partijen in deze controleorganen treffen. Het regerend evenwichtsbegrip komt in de praktijk eigenlijk neer op een bevoorrechtiging van gevestigde (politieke) belangengroeperingen, het aantasten van de onafhankelijkheidspositie van de omroepen, ondermeer doordat na selectieve kritiek op de toepassing van de evenwichtseis in de uitzendingen, het professioneel gedrag van de journalisten gedisciplineerd wordt.

4. De eis tot neutrale presentatie

De liberale mediatheorie legt aan de journalisten de verplichting op de informatieve uitzendingen op neutrale wijze over te dragen aan het publiek. Deze objectiviteitscomponent heeft vooral te maken met de stilistische identiteit van de programma's, eigenlijk

de professionele houding van de journalisten. Saxer introduceert in dit verband de «reductieve» objectiviteit. Hij bedoelt hiermee enerzijds reductie van de complexiteit van de gebeurtenissen en anderzijds reductie van subjectiviteit van de journalist. Operationalisering van de reductieeis met betrekking tot de journalistieke subjectiviteit is het zakelijkheidsbeginsel. Een zakelijke behandeling en voorstelling van de feiten is in het traditionele mediamilieu, de objectiviteit opgevat als «technical routinisation» (12): een navolging van consensueel vastgelegde procedures, gestandaardiseerde strategische rituelen, die een journalist veilig moeten stellen tegenover de buitenwacht, «deadline pressures» die controle van berichten onmogelijk maken, en berispingen vanwege de chefs. G. Tuchman beschouwt als «fixities of practices»: de presentatie van tegenovergestelde «truth claims», het aanbrengen van feitenmateriaal dat een of andere «truth claim» ondersteunt, het gebruik van citaten om aan te duiden dat de uitspraken niet zijn opinie, maar die van anderen vertegenwoordigen, tenslotte, het vermelden van «most material facts» (wie, wat, waar, wanneer) in een bericht. Het waarom en de achtergrondinformatie zijn minder vaak van de partij. Nieuwsitems dienen zich gefragmenteerd aan, opgesmukt met dikwijls nietszeggende, verwisselbare en weinig ter zake doende beelden, en in een moeilijk eigengereid nieuwstaaltje. Kortom, de gangbare presentatieformule van informatieve uitzendingen zou haar doel van begrijpelijk en boeiend informeren meer dan eens voorbij-schieten.

5. Andere beïnvloedingsdeterminanten

Sommige factoren leggen een zware hypotheek op de realisering van de objectiviteitseis, ook al zijn ze niet rechtstreeks bij de definiëring ervan betrokken.

Wij zagen reeds hoe het publiek in beperkte mate een drukkings- en profileringsrol speelt. Voor de omroepiërarchie van haar kant, komt het er zoveel mogelijk op aan verrassingen uit te sluiten. Ze is er grotendeels in geslaagd door een doelgericht personeelsbeleid te voeren. Door op elk niveau, en liefst op sleutelposten, personen te benoemen van een bepaalde politieke

kleur, ontstaat een klimaat van «Folgerichtigkeit» (13). Op deze manier hebben de grote politieke partijen zich van de trouw van een groot aantal journalisten verzekerd, met het oog op de vrijwaring van hun «onaantastbaarheid». Het is dan maar een kleine stap naar de politisering van de lagere en hogere echelons van de informatieafdeling van monopolistische omroepen.

Besluit

Er blijken heel wat hinderlagen te liggen voor journalisten bij de realisering van de deugdelijke objectiviteitsverplichting. Bovendien lokt de liberale mediatheorie, geënt op klassiek democratisch ideologische stam, op vele punten ernstige kritiek uit. Het kernthema is steeds dat de bestaande theorie en praktijk van realiseren van objectiviteit slechts te maken heeft met de bevestiging en het behoud van de bestaande orde.

Voorgestelde alternatieven worden dikwijls als ideologie of utopie afgedaan. Utopie, in de zin van M. Buber, is datgene wat nog niet geprobeerd werd... misschien maakt «alternatieve» objectieve berichtgeving wel een kans, als de gelegenheid tot verwerkelijking ervan geboden wordt.

Voetnoten

(1) U. SAXER, «Fernsehen und Objektivität», in Id., *Fernsehen: Stichwort Objektivität*, s.l., 1974, p. 127

(2) Voor professor Westerståhl zijn enerzijds de eis tot waarheidsgetrouwheid en de eis tot relevantie deeleisen van de zakelijkheidseis en zijn anderzijds de eis tot evenwicht en de eis tot neutrale presentatie deeleisen van de onpartijdigheidseis. Zakelijkheid en onpartijdigheid worden op hun beurt beschouwd als specificaties van de hen overkoepelende en samenvattende objectiviteitsnotie. Westerståhl heeft geprobeerd het objectiviteitsbegrip te analyseren door de samenstellende componenten ervan te herleiden tot variabelen (4 sleuteltermen) die in een inhoudsanalyse (vergelijking van intramediale realiteit van omroepinformatie met persberichten) gemeten kunnen worden. Zowel zijn definiëring als meting van de journalistieke objectiviteitseis is op heel wat terminologische en methodologische kritiek geuit.

(3) M. STEFFENS, *Das Geschäft mit der Nachricht. Agenturen, Redaktionen, Journalisten*, Hamburg, 1969, p. 38.

(4) L. BOONE, *Sociologie van de informatiemedia I*, Leuven, 1977, p. 54-55.

(5) L. BOONE, *op. cit.*, p. 94.

(6) F. MÜLLER en B. PIEROTH, *Politische Freiheitsrechte der Rundfunkarbeiter*, Berlin, 1976, p. 45; samenvatting in M. STOCK, «'Ausgewogenheit, Sachlichkeit' durch Rechtsaufsicht? Medienfreiheit zwischen staatlicher und privater Macht», in *Rundfunk und Fernsehen*, XXV, (1977), 1-2, p. 20-23.

(7) U. SAXER, «Die Objektivität publizistischer Information», in W.R. LANGENBUCHER, (uitg.), *Zur Theorie der politischen Kommunikation*, München, 1974, p. 211; samenvatting in M. STOCK, *loc. cit.*

(8) Het is ook de vraag of die noden door de nieuwsmakers gekend zijn en of de «Informationsoptimierung» (de wens zich een mening te vormen) bij de burgers werkelijk centraal staat.

(9) G.B. KRAUSE-ABLASS, «Die Neutralitätspflicht der Rundfunkanstalten», in *Rundfunk und Fernsehen*, X, (1962), 2, p. 121.

(10) M. HEUN, «Die Subjektivität der öffentlich-rechtlichen Nachrichten. Thesen zur (Rück-) Gewinnung eines brauchbaren Objektivitätsbegriffes», in E. STRASSNER, (uitg.), *Nachrichten. Entwicklungen, Analysen, Erfahrungen*, München, 1975, p. 76.

(11) K.M. SETZEN, *Fernsehen: Objektivität oder Manipulation. Soziale Faktoren der Fernsehinformation*, Heidesheim, 1971, p. 58.

(12) G. TUCHMAN, «Objectivity as a Strategic Ritual: an Examination of Newspapermen's Notions of Objectivity», in *American Journal of Sociology*, LXXVII, (1972), 4, p. 677.

(13) J.B. BRÜNING en W. NAX, «Die verfestigte Koalition: Personalpolitik als Proporzplanung», in M. KÖTTERHEINRICH, e.a., (uitg.), *Rundfunkpolitische Kontroversen*, Keulen, 1976, p. 103.

NIEUWE CECOWE-PUBLIKATIES

GUST DE MEYER
ADRIAAN HENDRIKS
GUIDO FAUCONNIER

JEUGD EN POPMUZIEK

Een enquête bij de Vlaamse schoolgaande jeugd over populaire muziek
150 blz. 175 Bfr.

ROBERT GEENS

HET KONINKLIJK BELGISCH FILMARCHIEF

(werkdocument Nr 10)
141 blz. 250 Bfr.

Uitgaven van het Centrum voor Communicatiewetenschappen
E. Van Evenstraat 2A, 3000 Leuven